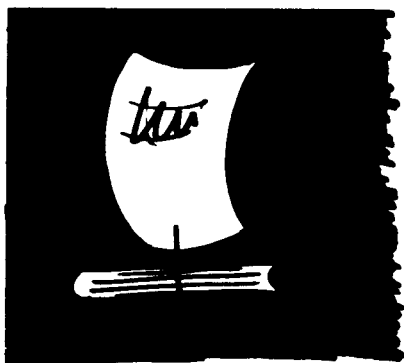

**Πέρρυ Άντερσον:
«Ο δυτικός Μαρξισμος»**

Μετάφραση: Αλέκος Π. Ζάννας, επιμέλεια μετάφρασης: Γιάννης Κρητικός, σελίδες 191, εκδόσεις «Ράπα», Αθήνα 1981.

Η προσπάθεια του βιβλίου αυτού είναι να παρουσιάσει, να συσχετίσει και να χαρακτηρίσει περιληπτικά τις κυριότερες σχολές θεωρητικής σκέψης, που αποτελούν αυτο που ο Άντερσον αποκαλεί παράδοση του Δυτικού Μαρξισμού και που αναπτύχθηκε απο τη δεκαετία του '20 μέχρι τη δεκαετία του '70.

Ας ξεκινήσουμε λοιπον προσπαθώντας να εξετάσουμε όλα σχεδον τα επιχειρήματα και τις απόψεις που εκθέτει το βιβλίο. Το πρώτο σημαντικό πρόβλημα που παρουσιάζεται είναι η διευκρίνιση του ίδιου του ορισμου: Δυτικός Μαρξισμος. Ο ίδιος ο Άντερσον δεν κάνει καμια προσπάθεια να αποσαφηνίσει ουσιαστικά, ένα τόσο πολύπλοκο φαινόμενο όπως ο «Δυτικός Μαρξισμος». Αντ' αυτού καταφεύγει σε μια σειρά γενικές παρατηρήσεις, που συχνά δεν είναι και συμπληρωματικές (βλ. σ. 10,15, 51-52) και σ' ένα κατάλογο συγγραφέων: Γκράμσι, Κορς, Λούκατς, Λεφевρ, Σαρτρ, Ντέλλα Βόλπε, Γκολντμαν, Άλτουσερ, Κολλέτι, Αντόρνο, Χορκχάιμερ, Μπέντζαμιν και Μαρκούζε. Κανένα επιχείρημα δεν προβάλλεται στο γιατί διαλέχθηκαν αυτοι οι συγγραφεις, ή έστω γιατί αυτοι οι συγγραφεις θεωρούνται πιο σημαντικοι ή πιο αντιπροσωπευτικοι του Δυτικού Μαρξισμού απ' ό,τι άλλοι. Ακόμα κι αν δεχθούμε τον προσδιορισμο του Άντερσον για το Δυτικο Μαρξισμο —στην σ. 10 αναφέρεται γενικά στη Δύση, στις σ. 48, 83, 84, 101 φαίνεται να περιλαμβάνει και τις ΗΠΑ, ενω σ' ολόκληρο το βιβλίο οι αναφορες γίνονται στα πλαίσια της Ευρώπης— θα πρέπει να δοθει μια ικανοποιητική απάντηση στο γιατί παραλήφθηκαν απο τον κατάλογο του συγγραφεις, όπως οι Χάμπερμας, Μπλοχ, Τ. Τόμσον, Μαξ Ράφαελ, Μπρεχτ Μπάλατζ, Κώντγουελ, Χάουζερ, Χύλλ, Χομπσμπάουμ, Γουίλλιαμς, Κόνφορθ, Ντομπ, Λάνγκε, Μπάραν, Μπεττελεμ, Βάργκα, Καλέτσκι, Σομπουλ, Λυασένκο κ.λπ. Για μερικους απ' αυτούς υπάρχουν αναφορες σε υποσημειώσεις, αλλα καμια επαρκής αιτιολόγηση δεν υπάρχει για την εξαίρεσή τους απο τον κατάλογο. Τελειώνοντας με τις γενικές παρατηρήσεις θα πρέπει να πούμε ότι στις σ. 9-10 του πρόλογου, ο Άντερσον αναφέρει ότι «το κείμενο... δεν περιέχει καμια... συγκριτική αξιολόγηση των ειδικων θεωρητικων συστημά-

των που εντάσσονται σ' αυτόν» και ότι «αποφεύγει τις ουσιαστικές κρίσεις για τη σχετική αξία ή σημασία των κυριότερων εκπροσώπων του». Ο συγγραφέας φαίνεται ότι ξέχασε στη συνέχεια τις διακηρύξεις του αυτές γιατί δε μπόρεσε να αποφύγει τις κρίσεις και τις αξιολογήσεις. Θα δώσω μερικά παραδείγματα, αν και ολόκληρο το βιβλίο δεν ξεφεύγει από ένα πλαίσιο αξιολογήσεων και πολεμικών: Βλ. σ. 65-66 για το Μαρκούμε, σ. 84 Μπάραν-Σουήζ, σ. 87 για την κυριαρχία των επαγγελματιών φιλοσόφων (!!!), σ. 103 για τον Τιμπανάρο, σ. 117-118 για τους «επαρχιώτες» και απληροφόρητους φιλόσοφους και τις μεταξύ τους πολεμικές κ.λπ. Πιο καλές βέβαια είναι οι γενικές αξιολογήσεις και κρίσεις για το Δυτικό Μαρξισμό, που προσδιορίζουν και ειδικότερα τους εκπροσώπους του. Αλλά μ' αυτά θα ασχοληθούμε στα επόμενα.

Η βασική θέση του Άντερσον είναι ότι ο Δυτικός Μαρξισμός, καθορίστηκε από μια απώλεια της σύνδεσης με το κίνημα της εργατικής τάξης. Αυτό οφείλεται, τόσο στην ήττα των επαναστάσεων στη Δυτική Ευρώπη — με εξαίρεση τη Ρωσία— όσο και στο ότι η Σταλινική ορθοδοξία που επικράτησε, περιόρισε τα περιθώρια επαναστατικής δράσης των μαζών, χειραγωγώντας τις οργανώσεις τους. Ο Άντερσον παρατηρεί, ότι όλοι οι θεωρητικοί, που περιλαμβάνονται στην έννοια του Δυτικού Μαρξισμού αντιμετωπίζουν ένα φάσμα προοπτικών που έτειναν να περιορίζουν και να διαστρέφουν τη Μαρξιστική θεωρία, αποκλείοντας «κάθε ανάπτυξη των κυριότερων θεμάτων του κλασικού Μαρξισμού». Μερικοί, όπως ο Λούκατς, ο Ντέλλα Βόλπε, ο Άλτουσερ αποφάσισαν —ο Άντερσον φαίνεται να θεωρεί ότι η απόφαση ήταν ακούσια και άμεσα συνδεδεμένη με «βαθείς» ατομικούς παράγοντες— να παραμείνουν μέλη των Κομμουνιστικών κομμάτων. Άλλοι όπως ο Λεφβέρ ή ο Κολλέτι αποχώρησαν από αυτά. Οι της Σχολής της Φραγκφούρτης αρνήθηκαν κάθε δεσμο με τα κόμματα, ενώ ο Σαρτρ προτιμούσε τη διατήρηση ενός διαλόγου.

Για τον Άντερσον, όλο αυτό το φάσμα των επιλογών, απέκλειε κάθε δυνατότητα σύνδεσης μεταξύ του ιστορικού υλισμού και των σοσιαλιστικών αγώνων. Έτσι καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα ιδιαίτερα μειονεκτήματα ή λάθη του Δυτικού Μαρξισμού, ξεκινούν από ένα βασικό γεγονός: η θεωρητική δουλειά του Δυτικού Μαρξισμού δεν αναπτύχθηκε παράλληλα με μια επαναστατική πρακτική της εργατικής τάξης.

Για να εξετάσει κανείς την αξία του επιχειρήματος του Άντερσον θα πρέπει να εξετάσει μερικά θέματα, να βάλει μερικά ερωτήματα —που πρώτα θα έπρεπε να κάνει ο ίδιος ο συγγραφέας για να τεκμηριώσει την άποψή του. Αν αναφερθεί κανείς στον ίδιο το Μαρξ, και έχοντας σα δεδομένο ότι τα κυριότερα θεωρητικά του έργα, γράφτηκαν μετά τις εργατικές ήττες του 1848, όταν η επαναστατική και εργατική πρακτική ήταν και περιορισμένη, αλλά και μακριά από κάθε συμμετοχή των Μαρξ και Έγκελς, τότε πώς και γιατί πρέπει να είναι τόσο σημαντική αυτή η «στενή σχέση με την επαναστατική εργατική πρακτική»; Γιατί τότε, οι επαναστάσεις του 1917-1919 δεν άσκησαν τα ίδια αποτελέσματα στους Γκράμσι, Κορς, Λούκατς, Μπέντζαμιν, απ' ότι οι αντίστοιχες του 1848 στους Μαρξ και Έγκελς; Και αν ακόμα συμβαίνουν αυτά, ποια είναι τα ακριβή πλαίσια αυτής της θεωρητικής ανστηρότητας που ο Άντερσον προϋποθέτει σαν το «δυναμικό δεσμό ανάμεσα στον ιστορικό υλισμό και στους σοσιαλιστικούς αγώνες», του τελευταίου θεωρούμενου σαν το ζητούμενο για την ανάπτυξη της Μαρξιστικής θεωρίας; Με ποια έννοια, όλοι οι θεωρητικοί της περιόδου πριν από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν «πιο δυναμικά συνδεδεμένοι» με τους κοινωνικούς αγώνες, απ' ότι οι της παράδοσης του Δυτικού Μαρξισμού; Ποιες δραστηριότητες μπορούν να φέρουν ένα θεωρητικό πιο κοντά στην εργατική σοσιαλιστική πρακτική; Και τέλος ποια η σχέση μεταξύ πρακτικής δραστηριότητας και μαρξιστικής θεωρίας, όταν δεν υπάρχει πιθανότητα επαναστάσεων και εξεγέρσεων για μια μεγάλη χρονική περίοδο; Ο συγγραφέας βέβαια, ούτε εξετάζει, αλλά ούτε και αναγνωρίζει τέτοια προβλήματα, αν και είναι πολύτιμα για την τεκμηρίωση της θεωρητικής του άποψης. Η ενότητα μεταξύ Μαρξιστικής θεωρίας και εργατικής πρακτικής θεωρείται από τον Άντερσον προφανής με κάποια δική του έννοια που όμως δε την παρουσιάζει. Το να χρησιμοποιεί κανείς τέτοιες έννοιες, που τα τελευταία χρόνια σημαίνουν πολλά διαφορετικά πράγματα, και μάλιστα χωρίς διευκρίνιση, είτε καταλήγει σε κάποια ασάφεια πάνω στα εξεταζόμενα θέματα, είτε —όπως στην περίπτωση του Άντερσον— σε μια ανοιχτή πολεμική ενάντια σε συγγραφείς και σε τάσεις του Δυτικού Μαρξισμού.

Ας δούμε πιο συγκεκριμένα το πώς προσδιορίζει ο Άντερσον το Δυτικό Μαρξισμό, όχι μέσα από γεωγραφικές και γενεαλογικές συντεταγμένες, αλλά μέσα από μια σειρά στοιχεία που τον συγκροτούν σαν μια κοινή πνευματική παράδοση.

Ο Άντερσον θεωρεί ότι ο Δυτικός Μαρξισμός εγκατέλειψε, τα βασικά θέματα του κλασικού μαρξισμού, δηλαδή, τους οικονομικούς νόμους κίνησης του καπιταλισμού, το κράτος και τη στρατηγική της ταξικής πάλης. Αντίθετα, τα ενδιαφέροντα των θεωρητικών αυτής της παράδοσης στράφηκαν στη φιλοσοφία, και στον αποκαλούμενο χώρο της κουλτούρας. Στην πραγματικότητα τα πράγματα δεν είναι και

τόσο απλά. Αφ' ενός παρατηρεί κανείς —τους θεωρητικούς που εξετάζει ο Άντερσον— μια απουσία ή έστω μια υποβαθμισμένη προσπάθεια ενασχόλησης με καθαρά οικονομικά θέματα, από την άλλη είναι αδύνατον να υποστηριχθεί με σοβαρά επιχειρήματα ότι συγγραφείς σαν το Γκράμσι, τον Κορς, τον Αντόρνο τον Χορκχάιμερ, τον Άλτουσερ ή το Μαρκούζε δεν ασχολήθηκαν με θέματα που εξετάζουν όψεις του κράτους ή των ταξικών αγώνων. Ας εξετάσουμε όμως και το πεδίο της φιλοσοφίας και της κουλτούρας, με το οποίο θεωρεί ο Άντερσον ότι ασχολήθηκαν οι θεωρητικοί του Δυτικού Μαρξισμού. Το βασικό πρόβλημα είναι να προσδιοριστεί σε τι πλαίσια κινήθηκαν, όλοι αυτοί οι συγγραφείς, στην εξέταση των θεμάτων της φιλοσοφίας και της κουλτούρας. Κι αντίθετα, απ' ό,τι θέλει να δείξει ο Άντερσον, αυτοί οι Μαρξιστές δεν αποδέχτηκαν, ούτε δούλεψαν μέσα στα πλαίσια που καθορίζουν την αστική αντίληψη της φιλοσοφίας και της κουλτούρας. Αυτοί οι «επαγγελματίες φιλόσοφοι» —χαρακτηρισμός του Άντερσον— είχαν σα στόχο να ξεπεράσουν αυτή την αντίληψη, να σπάσουν τα πλαίσια της και να βοηθήσουν μέσα από τις φιλοσοφικές αναζητήσεις τους, την οποιαδήποτε σοσιαλιστική πρακτική. Και η οπτική τους αυτή, —οπτική ανθρώπων που συμμετείχαν με τον οποιοδήποτε τρόπο στην πολιτική πρακτική της εργατικής τάξης— έρχεται σε σύγκρουση με τον υποβιβασμό, από τη μεριά του Άντερσον, του έργου τους στο επίπεδο μιας αφηρημένης έννοιας της «φιλοσοφίας», που δε χρησιμεύει σε τίποτα, σχεδόν, στην εργατική τάξη. Ο Άντερσον δεν μπορεί, ο ίδιος, να αποκοπεί —και αυτό φαίνεται από την πολεμική του— από μίαν αντίληψη «χυδαίας» διχοτόμησης της «βάσης» και του «εποικοδομήματος». Έτσι τα οικονομικά και η πολιτική θεωρούνται βασικά, ενώ η φιλοσοφία και η κουλτούρα δευτερεύοντα, με αποτέλεσμα ο Δυτικός Μαρξισμός ξεκομμένος από τις μάζες να ασχολείται μόνο με τα τελευταία.

Ένα άλλο, αρκετά σοβαρό, στοιχείο, που χρησιμοποιεί ο Άντερσον για να προσδιορίσει τον Δυτικό Μαρξισμό, είναι ο επηρεασμός του τελευταίου από αστικές θεωρίες και ιδιαίτερα από τον Ευρωπαϊκό ιδεαλισμό. Για να ενισχύσει τα επιχειρήματά του, αναφέρεται σε πολλούς μη Μαρξιστές ή και αντιμαρξιστές συγγραφείς που επηρέασαν την λίστα των θεωρητικών που αναφέρει, προσπαθώντας να δείξει τα όρια του επηρεασμού αυτού. Δυστυχώς, το επιχείρημα αυτό, αν δεν αποδειχθεί ουσιαστικά και αν δεν καταλήξει σε συμπεράσματα καθοριστικά για την υφή του έργου των θεωρητικών του Δυτικού Μαρξισμού, δεν είναι τίποτα άλλο, παρά ένα μέρος —και μάλιστα, ανενεργό— μιας εύκολης πολεμικής. Κάθε σοβαρός Μαρξιστής θεωρητικός, συμπεριλαμβανόμενου και του ίδιου του Μαρξ, ασχολήθηκε για πολύ καιρό και σε βάθος με την μη-Μαρξιστική θεωρία. Ο Μαρξ πολλές φορές θεωρούσε ότι ο ίδιος είχε ξεκινήσει και «επηρεαστεί» από την Γερμανική φιλοσοφική παράδοση, την Βρετανική πολιτική οικονομία και τον μικροαστικό Γαλλικό σοσιαλισμό.

Στον οποιονδήποτε βαθμό η Μαρξιστική θεωρία θέλει να θεωρείται είτε σαν επιστήμη, είτε σαν «πολιτικό όπλο» στα χέρια της εργατικής τάξης, θα πρέπει να καθορίζει τα παραπάνω, μέσα από μια μακρόχρονη και σύνθετη διαδικασία, που θα προσδιορίζει τις βασικές αρχές της από διάφορες εναλλακτικές προσεγγίσεις. Αν το πλαίσιο των Μαρξιστικών και εναλλακτικών προσεγγίσεων μεταβάλλεται, τότε αποτελεί μέρος της θεωρητικής δουλειας, να ξεκαθαρίσει και να ξαναπροσδιορίσει τα όρια των Μαρξιστικών και εναλλακτικών προσεγγίσεων. Αν τώρα, ο Δυτικός Μαρξισμός ασχολήθηκε περισσότερο από τον κλασικό Μαρξισμό με το θέμα αυτό, ο Άντερσον δεν το αποδεικνύει στο βιβλίο του. Αλλά ακόμα και αυτό να συμβαίνει, πάλι ο Άντερσον δεν εξηγεί, το πως και το γιατί αυτό αποτελεί λάθος ή μειονέκτημα. Οι θεωρητικοί του Δυτικού Μαρξισμού που ασχολήθηκαν μ' αυτή τη διαδικασία, πίστευαν ότι ήταν κάτι απαραίτητο. Αν τα επιχειρήματά τους είναι λανθασμένα ή ανεπαρκή, ο Άντερσον δεν το εξετάζει και δεν το τεκμηριώνει. Ένα άλλο σημείο που κατά τον συγγραφέα, αποτελεί γνώρισμα του Δυτικού Μαρξισμού, είναι η περίπλοκη έκφραση, η δύσκολη γλώσσα που χρησιμοποιεί. Αυτό είναι ένα αληθινό πρόβλημα, αλλά δεν εμφανίζεται μόνο εδώ. Ο ίδιος ο Μαρξ, αλλά και οι περισσότεροι από τους επόμενους Μαρξιστές χρησιμοποιούσαν δύσκολη γλώσσα. Υπάρχει στη Γαλλική έκδοση του «Κεφάλαιου» μια σημείωση για το θέμα αυτό, —τουλάχιστον από τη μεριά του ίδιου του Μαρξ, η λύση υπάρχει στο ίδιο το κείμενο— για το οποίο τα τελευταία χρόνια, έχουν προταθεί και εφαρμοστεί πολλές λύσεις που να ανταποκρίνονται σε όλες τις περιστάσεις (σαν πιο απλή, ας θυμηθούμε του Λένιν, για την ιεραρχία των διανοούμενων, από θεωρητικούς μέχρι και εκλαϊκευτές).

Το τελευταίο χαρακτηριστικό —για τον Άντερσον— του Δυτικού Μαρξισμού, είναι ο πεσσιμισμός, τα αίτια του οποίου, ανάγονται στα βασικά χαρακτηριστικά του Δυτικού Μαρξισμού, όπως προσδιορίστηκαν προηγουμένα. Φαίνεται όμως ότι τα πράγματα δεν είναι ακριβώς έτσι. Ο πεσσιμισμός εμφανίζεται πολύ πριν τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και εκφράζεται κύρια από τον Σορέλ —που κατά περίεργο τρόπο αγνοείται, στην παράδοση του κλασικού Μαρξισμού— στην κριτική του για τις θεωρητικές αντιλήψεις της προόδου. Ακόμα και στην επόμενη περίοδο εμφανίστηκαν «δείγματα» πεσσιμισμού σε διάφορες θεω-

ρητικές αντιλήψεις. Αν η άποψη του Άλτουσερ, ότι ο σοσιαλισμός δεν μπορεί να υπερισχύσει της ιδεολογίας και της ψευδούς συνείδησης, ή του Μαρκούζε, ότι η μονοδιάστατη κοινωνία μπορεί να ενσωματώσει όλες τις αντιστάσεις, θεωρούνται πεσσιμιστικές, άλλο τόσο πρέπει να θεωρείται και η μολοσεβίκικη άποψη των «εξωτερικών συνιστώσων» της σοσιαλιστικής συνείδησης, που πρέπει να μεταφερθεί στο προλεταριάτο από τους διανοούμενους, μια και δεν είναι μια φυσική συνείδηση της εργατικής τάξης. Ο Άντερσον, στο σημείο αυτό, δεν κάνει λάθος μόνο στην χρονολόγηση της εμφάνισης του πεσσιμισμού, αλλά και στις βασικές του συνιστώσες, που με διαφορετικούς τρόπους αναπτύχθηκαν σ' όλη τη περίοδο από την εμφάνιση του Δυτικού Μαρξισμού.

Μετα απ' όλα αυτά, πιστεύω ότι προκύπτει ένα εύλογο ερώτημα. Τι είναι, ή υπάρχει μια παράδοση του Δυτικού Μαρξισμού; Αν η απάντηση κινηθεί μέσα στα πλαίσια που ορίζει ο Άντερσον, —η έννοια του Δυτικού Μαρξισμού είναι δανεισμένη από τον Μερλώ-Ποντύ, που την χρησιμοποιεί διαφορετικά— τότε δεν μπορεί παρα να είναι αρνητική. Δεν μπορεί να στοιχειοθετηθεί ένας ουσιαστικός διαχωρισμός πολιτικής και θεωρητικής υφής, με τα κριτήρια που χρησιμοποιεί ο Άντερσον. Είναι πολύ ανεπαρκή για να μπορούν να κρατήσουν κάτω απ' την ίδια παράδοση θεωρητικούς όπως ο Γκράμσι και ο Άλτουσερ, ο Κορς και ο Ντέλλα Βόλπε. Ακόμα και οι διαχωρισμοί —που δεν μπορούν να παραγνωριστούν— που γίνονται από τον Άντερσον, των σχολών Άλτουσερ και Ντέλλα Βόλπε, είναι διαχωρισμοί δευτερεύοντες. Τα προβλήματα αυτά μας αναγκάζουν να γυρίσουμε, πίσω σε μια σειρά από παρατηρήσεις που οι ίδιοι, οι «Δυτικοί Μαρξιστές» έχουν κάνει για να ερμηνεύσουν μια σειρά φαινόμενα που συνδέονται με την εμφάνιση δυο «μορφών» Μαρξισμού. Πιστεύω ότι η πλήρης —αν και κάπως πυκνή και δύσκολη— παρουσίαση έγινε από τον Κορς στο «Μαρξισμός και Φιλοσοφία». Ακολούθησαν και άλλες μελέτες στο θέμα αυτό, από τους Κολλέττι, Μερλώ Ποντύ, Χόμσμπάουμ κλπ.

Η κάποιας μορφής έμφυχη Χεγκελιανή επιστημολογία που περιέχει ο Μαρξισμός δεν μπορεί να υπάρχει χωρίς τη στήριξη τούτου που ο Χέγγελ ονόμαζε Geist. Η προσπάθεια αποκατάστασης του τελευταίου από το προλεταριάτο σαν παγκόσμιας τάξης —και μάλιστα με όρους που προσδιορίζουν την τελευταία σαν τάξη για τον εαυτό της— έβαλε από τη μια μεριά το πρόβλημα της αντιπροσώπευσης και από την άλλη την εκ των υστέρων δικαίωση της αταξικής κοινωνίας σαν την υλοποίηση αυτού του Χεγκελιανού Geist. Έτσι με την υλιστική της στροφή, η διαλεκτική χάνοντας την επιστημολογική της θεμελίωση, μπορούσε να γίνει είτε μια αντικειμενική επιστήμη, —με υπερφυσικές αντιλήψεις του όντος— είτε να ζητήσει μιας μορφής υποκειμενική θεμελίωση, χωρίς την τυπική επιστημονική θεμελίωση, χωρίς την τυπική επιστημονική βεβαιότητα του «αντικειμενικού» μαρξισμού. Ο Μαρξ δεν έλυσε ποτέ ολοκληρωτικά το πρόβλημα. Η προσπάθειά του των Grundrisse για κριτική της Χεγκελιανής φαινομενολογίας, τον οδηγεί στην απόρριψη οποιασδήποτε προσπάθειας αντικειμενικής ανασύνθεσης της ιστορίας με Χεγκελιανούς όρους, και στην πεποίθηση ότι η διαλεκτική έπρεπε να θεμελιωθεί διαφορετικά. Παρ' όλα αυτά, η προσπάθεια του Μαρξ στο θέμα αυτό, δεν τέλειωσε ποτέ, μια και ο ίδιος παρακάμπτοντας το πρόβλημα, έφθασε στο «Κεφάλαιο» όπου η έννοια του εμπορεύματος αποτελούσε τον βασικό άξονα. Όλες οι προσπάθειες ερμηνείας της επιστημονικής θεμελίωσης που έγιναν αργότερα, πάνω σε αντικειμενικούς όρους, συγκρούστηκαν με την εσωτερική δομή του όλου θεωρητικού οικοδομήματος. Στο σημείο αυτό διαφοροποιούνται και οι θεωρητικές αποκλίσεις στον Μαρξισμό. Οι αποκλίσεις όμως δεν ήταν μόνο θεωρητικές· ήταν και πολιτικές. Από τη μια μεριά διαμορφώνεται ένα ρεύμα που θεωρεί τον Μαρξισμό σαν αντικειμενική επιστήμη —και που ξεκινώντας από την Β' Διεθνή, φθάνει στον Λενινισμό και τον Σταλινισμό— και από την άλλη ένα διαφορετικό ρεύμα —που αντιτίθεται τόσο στο θεωρητικό, όσο και στο πολιτικό επίτευδο. Μ' αυτή την οπτική τα δυο ρεύματα δεν πρέπει να θεωρούνται σαν κάποιες ιστορικά διαμορφωμένες παρεκκλίσεις, αλλά σαν προσπάθειες απάντησης σε μια εσωτερική «αντίφαση» του Μαρξισμού, που δεν μπορεί να παρακαμφθεί με συνταγές του Άντερσον για «επανασύνδεση της μαρξιστικής θεωρίας με την πρακτική της εργατικής τάξης». Στον Λενινισμό και τον Σταλινισμό, η αντικειμενική διάσταση έχει το πάνω χέρι μ' αποτέλεσμα, όχι μόνο η θεωρία να χάνει τον επαναστατικό της χαρακτήρα, αλλά η λογική της αντιπροσώπευσης να μετασχηματίζει τον Μαρξισμό σε μια νομιμοποιητική ιδεολογία της κομματικής ιεραρχίας σαν την ψευδή αντιπροσώπευση μιας πλαστής παγκόσμιας τάξης. Αντίθετα, το άλλο ρεύμα, αρνούμενο μια τέτοια θεωρητική και πολιτική λογική, συγκέντρωσε την έρευνα και την πολιτική του προσπάθεια, σε εναλλακτικές λύσεις. Δεν νομίζω ότι είναι του παρόντος να κάνω κανείς μια καταγραφή των Μαρξιστών που ανήκαν στο ένα ή το άλλο ρεύμα —τον Κριτικό ή τον Επιστημονικό Μαρξισμό όπως ονομάζεται. Πάντως είναι γεγονός ότι η λίστα των θεωρητικών που παραθέτει ο Άντερσον, περιλαμβάνει άτομα που ανήκουν και στα δυο ρεύματα, και ίσως μάλιστα να αποτελούν και βασικούς εκπροσώπους τους.

Τελειώνοντας θα σταθώ σ' ένα ακόμη σημείο. Η προσπάθεια που κάνει ο Άντερσον να θεμελιώσει μια αντιπαράθεση στον Δυτικό Μαρξισμό, πάνω σε κάποια τροτσκιστική παράδοση, φαίνεται μάλλον ανεπιτυχής. Δεν ξέρω τι μπορεί να σημαίνει, του να μνημονεύει κανείς οικονομολόγους όπως ο Μαντέλ και ο Ροσστόλσκυ και να παραλείπει μια σειρά από άλλους που τόσα πρόσφεραν στην εξέλιξη της οικονομικής σκέψης. Η παράλειψη από τη μεριά του Άντερσον όλης της «οικονομικής σκέψης» πιστεύω ότι γίνεται μόνο και μόνο για να δικαιολογήσει την πολεμική του ενάντια στον Δυτικό Μαρξισμό —την μη ασχολήσή του με οικονομικά θέματα. Ειδή άλλως δε δικαιολογείται να παραλείπει κανείς θεωρητικούς σαν τους Μπάραν, Σουήζυ —ελάχιστη αναφορά— Φρανκ, Αμιν, Μπρένμπερμαν Μπάρατ Μπράουν, τους αντιπρόσωπους της Κριτικής Θεωρίας (μια συνεισφορά σε κάποιο άλλο επίπεδο), την τάση Τζόνσον - Φόρεστ, την Ιταλική Νέα Αριστερά (Παντζιέρι, Τρόντι, Μοντάντι, Αλκουάτι, Μπολόνια, Νέγκρι κλπ) και όλο το πλέγμα της Γαλλικής σκέψης (Αλτουσερ και Στρουκτουραλιστές, τον κύκλο του «Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα», τους Εμμανουήλ, Παλλούα, Μπρυνοφ, Αλλιέτα, Γκρανου, Μπόκαρ), τους Ντομπ, Ρόθορν, Αρίγκι, Αλφάτερ, Γιάφφε, Γουώρεν κλπ. Η αξιολόγηση της προσφοράς τους δεν έχει γίνει ακόμα, αλλά είναι αμφίβολο αν είναι μικρότερη απ' αυτή του Στέρνμπεργκ ή του Γκρόσσμαν. Και στην αναφορά στην κλασική παράδοση γιατί θα πρέπει να παραλείπονται οι Πάννεκουκ και Ματτικ, ή μήπως θα πρέπει να τους εντάξουμε κι αυτούς στον «Δυτικό Μαρξισμό»;

Ο Άντερσον, λοιπόν, δεν κατόρθωσε να κάνει ούτε την αρχή του απολογισμού μιας παράδοσης με αποτυχίες πολύ πιο ενδιαφέρουσες από τις όποιες «επιτυχίες» της που μπορούν να προκύψουν από την «ενότητα θεωρίας και πράξης». Αντίθετα κατορθώνει να στερήσει από τις νεώτερες γενιές των μαρξιστών, τα μαθήματα της διαμάχης και των προβλημάτων αυτής της παράδοσης, περιορίζοντάς την στα πλαίσια που ο ίδιος προδιέγραψε.

Όσον αφορά το τεχνικό μέρος, θα πρέπει να τονισθεί η άψογη μετάφραση και η πολύ καλή δουλειά στις σημειώσεις και τις παραπομπές που δείχνει την επιτυχημένη προσπάθεια του μεταφραστή, του επιμελητή αλλά και του εκδότη.

Βαγγέλης Χωραφάς

